

О. Скрипник, народний депутат України, член депутатської фракції Політичної партії «Об'єднання «Самопоміч»:

«Українська наука: фінансувати чи не фінансувати? «Експертам» присвячується

Минулого тижня (26 листопада. – Ред.) Верховна Рада в другому читанні та в цілому проголосувала за Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність». І в процесі його творення, і під час проходження через Раду, та й після його прийняття, тривали і досі тривають суперечки щодо того, чи дійсно він є реформаторським, чи правильні зміни в нього закладено, чи достатньо їх?

Проте у світлі надзвичайно несподіваного **проекту бюджету Мінфіну**, що «виринає» учора ввечері, всі позитивні зміни, які очікували українську науку в найближчі роки, можуть піти нанівець. Якщо коротко: проект бюджету-2016 повністю нівелює прийнятий нами Закон. Відповідно до документа, МОН тепер буде єдиним головним розпорядником бюджетних коштів на науку, а НАН – лише виконавцем. Крім того, всі галузеві академії наук без розбору «вливаються» в НАН і дається 8 місяців на те, щоб з усім цим «розібратися» та «оптимізувати». І це, на жаль, все, що вам треба знати про новий проект бюджету щодо науки (а ми ще й цифр не бачили). Не думаю, що Мінфін, не порадившись з Яценюком/Порошенком, прийняв би таке контроверсійне рішення... Нижче – відповідь всім критиканам (попунктово), яким змінам парламент дав «зелене» світло, проголосувавши за нову редакцію Закону, і чому вони є надважливими для подальшого розвитку української науки.

Перше. Щодо базового та грантового фінансування наукових досліджень. Базове фінансування, закладене в Законі, є у всіх розвинених країнах (що б там не говорили «експерти», які кивають у бік Європи, наполягаючи на протилежному). Без нього не буде кому надавати гранти. Не буде сенсу ні в «Горизонті 2020», ні в будь-яких інших програмах. Наприклад, товариство Макса Планка (Німеччина) фінансується в розмірі не менше 1,5 млрд євро на рік. Але при цьому саме товариство (не повірите, самоврядність!) визначило два терміни для окремих тем: 6 років і 12 років, після чого продовження відповідної теми передається до університетів, а товариство йде далі і визначає нові пріоритетні на їхній погляд теми (й самі собі замовляють дослідження!).

Якщо говорити про ЄС в цілому, то об'єм публічного фінансування (державне фінансування, вкладення у R&D тощо), що розподіляється на конкурсній основі, дуже варіюється, між 20 та 80 %, і в середньому становить 40 % (якраз у найбільш розвинених країнах). І це в Європі, де вже напрацьовано і методики оцінювання, і дієві та прозорі фінансові інструменти, і практика незалежної експертизи! Більш того, ЄС ставить собі за мету збільшення

фінансування науки шляхом збільшення об'ємів проектного та інституційного (тобто базового) фінансування, що базується на оцінюванні наукової діяльності.

Читайте: [Про фінансування науки](#)

Тому коли звучать заклики перевести все фінансування на конкурсне (та ще й з посиланням на «Європу»), а їх автори навіть не задумуються про те, яким чином це конкурсне фінансування буде розподілятися, як проводитиметься експертиза та гарантуватиметься її незалежність та якість, – це не більш як бажання здатись передовим реформатором при відсутності знань із предмету.

Друге. **Щодо самоврядності виконавців наукової діяльності.** Наука може розвиватися тільки при вільному функціонуванні. «Принцип Гарнака» – одного з визначних президентів Товариства Макса Планка, – за яким розвивається одне з найбільш успішних наукових об'єднань світу (до речі, його структура майже повністю відповідає структурі НАН України), стверджує, що найкращу науку робить найкращий вчений, що вільно визначає напрями досліджень, має сучасну дослідницьку інфраструктуру та можливість залучення найбільш талановитих молодих вчених. Так само і наукові організації повинні мати змогу самостійно замовляти дослідження. Очевидно, що, можливо, деяка частина запиту щодо фундаментальних досліджень, й може формуватися державою і суспільством, але більша частина – тільки тими, хто знаходиться всередині науки. Якщо говорити про прикладну науку – так само: окремі тренди можуть відчувати лише фахівці (ще до того, як ці напрямки стануть економічно привабливими), окремі замовлення може робити держава, суспільство, бізнес (надаючи відповідні кошти).

Третє. **Щодо статусу головного розпорядника бюджетних коштів,** який мають наукові організації нашої держави, то в Україні, на жаль, не існує іншої гарантії вільного розпорядження коштами, як це є у Європі. Наприклад, у Німеччині, Товариство Макса Планка створене як товариство приватного права, що фінансується державою. Для того, щоб забезпечити гнучке фінансування, що і в них є проблемою, видали спеціальний законодавчий акт, який гарантує перерахування визначених державою сум на рахунок Товариства в повному обсязі на весь рік і без вилучення наприкінці року.

Якщо є інший спосіб гнучкого фінансування, що відповідав би трендам розвитку науки в Європі, було б чудово, якби експерти у сфері фінансів нам його запропонували. В іншому випадку, ми отримаємо ручне керування грошима з боку «інших» головних розпорядників бюджетних коштів (хто б це могли бути?) та неможливість довгострокових досліджень, зокрема, фундаментальних.

Четверте. **Щодо необхідності існування п'яти чи десяти академій наук,** їх оптимальної організаційної форми тощо – це має визначати експертиза наукових інститутів, здійснена – обов'язково! – із залученням міжнародним

експертів, та стратегія розвитку наукової сфери (якої наразі немає), а не псевдоексперти, які парою речень демонструють звичайне невігластво в царині науки. Або Мінфін із своїми «геніальними» ідеями. Коли кажуть, що у Європі немає академії наук, чи те, що вони є винятково громадськими об'єднаннями – це неправда. Елементарно – «погугліть», і все відразу стане на свої місця.

Стосовно ж нашої системи, то перш ніж ламати щось, необхідно двічі подумати – надто вже нестабільна ситуація, яку легко зробити необоротною. Краще навести лад в тому, що є, проаналізувавши детально та фахово наявний стан речей, в тому числі, за допомогою європейських партнерів, та розвинувши свою стратегію розвитку держави в цілому і науки, зокрема.

П'яте. **Щодо євроінтеграції української науки** та відповідності нового закону цьому вектору. Європа буде єдиний Європейський дослідницький простір і вже перейшла до його використання для інновацій. Фактично, будується система Кремнієвої долини в масштабі всієї європейської спільноти. Використовується концепція «потрійної спіралі» для інноваційної системи, що була запропонована світу Стенфордським університетом: тісна взаємодія влади, бізнесу та науки (з освітою включно).

До речі, одними з важливих інтегральних показників виконання пріоритетів ERA є постійне збільшення інвестицій в дослідження та зростання кількості дослідників по відношенню до кількості працюючого населення. Необхідність забезпечення неперервності збільшення інвестицій в дослідження в різні роки, особливо кризові, потребує коригування державного фінансування досліджень в бік його збільшення.

Отже, щоб ефективно долучитися до Європейського дослідницького простору та щоб могли будувати інноваційну систему України (як елементу європейської та світової), конче потрібно створити систему взаємодії влади та науки. Тому в новий закон закладено створення двопалатної Національної ради з питань розвитку науки та технологій (за аналогом тієї, що функціонує в Німеччині). Вона й має виконувати таку функцію, але тільки в тому випадку, коли до її наукового комітету увійдуть найкращі вчені. Визначити їх в корупційній Україні, де тисячі людей отримали наукові ступені без власне наукової роботи, є нетривіальним завданням. Упевнений, ми, за підтримки іноземних колег, з ним впораємося.

Загалом, проблеми наукової і науково-технічної діяльності – довга і непроста розмова. Але я дуже сподіваюсь на нашу спільну – політиків та експертів – роботу над впровадженням новацій прийнятого закону. А від тих, хто досі лише критикував, хочеться побачити конструктивні дії, зокрема, щодо розв'язання поставлених тут питань.

Окремо – наголошую, що проект бюджету на 2016 р., яким наразі його представляє Мінфін, у пунктах, що стосуються науки, є абсолютно неприйнятним. Документ звалює все в одну купу – без розбору, ставить

нереальні завдання і непосильні строки для їхнього виконання, виключає використання міжнародної експертизи. а для тих, хто є носіями сильної науки – порушує вищезгаданий принцип Гарнака. У такому вигляді подавати його на розгляд парламенту не можна. Чекаю на реакцію від профільного міністерства і особисто С. Квіта (*Українська наука: фінансувати чи не фінансувати? «Експертам» присвячується // LB.ua (<http://g.ua/Diu3>). – 2015. – 2.12).*